

Magdalena Rajzer

Nadgryzieni zębem czasu? Ewolucja roli i funkcji monarchii na przełomie wieków : przykład Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej

Pisma Humanistyczne 12, 161-175

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Magdalena Rajzer

Nadgryzieni zębem czasu?

Ewolucja roli i funkcji monarchii na przełomie wieków – przykład Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej

Wstęp

W połowie XX wieku zdawało się, iż lata świetności instytucji monarchii minęły nieodwracalnie, natomiast koronowane głowy państw przybrały charakter niejako wymierającego gatunku. Po zakończeniu działań zbrojnych I wojny światowej upadły wielkie europejskie monarchie Niemiec, Rosji i Austrii, do których w niedługim czasie dołączyła Hiszpania (1931) oraz Włochy (1946)¹. II wojna światowa również nie okazała się łaskawa dla tej instytucji. Większość europejskich monarchii nie dotrwała do końca XX stulecia². Pomimo zdecydowanej dominacji ustroju republikańskiego, do chwili obecnej na kontynencie europejskim można wskazać dwanaście państw o ustroju monarchicznym: Andorę, Belgię, Danię, Hiszpanię, Holandię, Lichtenstein, Luksemburg, Monako, Norwegię, Szwecję, Watykan oraz prawdopodobnie najpopularniejszą i najbardziej charakterystyczną Wielką Brytanię.

Już od ponad sześciu dekad, wbrew licznym przeciwnościom, królowa Elżbieta II nieustrudzenie broni pozycji monarchy w brytyjskim systemie politycznym. Wyobraźnię globalnych mediów nieustannie porusza splendor oraz przepych brytyjskiej

1 J. Cannon, A. Hargreaves, *The Kings & Queens of Britain*, Oxford 2001, s. 7.

2 R. Hardyman, *What is a monarchy?*, New York 2014, s. 20.

monarchii, jednak nie sposób nie zauważyć, że jej rola oraz funkcja w okresie już kilkudziesięcioletniego panowania królowej Elżbiety II nie zdołały oprzeć się upływowi czasu. Dynamika koniunktury stosunków międzynarodowych, stale podlegająca zmianom polityczna mapa świata oraz, przede wszystkim, zachodzące w ciągu ostatnich dziesięcioleci zmiany na płaszczyźnie społecznej wywarły widoczny wpływ również na dworze brytyjskim.

Istotą niniejszego artykułu jest przedstawienie procesu ewolucji roli i funkcji instytucji monarchii na przełomie XX i XXI wieku. Autorka posłużyła się przykładem Wielkiej Brytanii, który został poddany analizie na tle innych monarchii europejskich, celem przedstawienia szerszego kontekstu omawianej problematyki.

Podjęta została próba udzielenia odpowiedzi na następujące pytania badawcze: Czy współcześnie jesteśmy świadkami głębokiego kryzysu instytucji monarchii? W jakim stopniu rola i funkcje monarchii brytyjskiej uległy ewolucji na płaszczyźnie politycznej, ekonomicznej oraz społecznej? W jaki sposób upływ czasu kształtował instytucję monarchii?

W toku poszukiwania odpowiedzi na postawione pytania badawcze autorka posłużyła się metodą analizy. Pomocniczo, w celu przedstawienia procesu ewolucji badanego zagadnienia, zastosowana została również metoda komparatystyczna oraz historiograficzna.

1. Rola a funkcja – rozstrzygnięcia definicyjne

Przed przystąpieniem do rozważań na temat ewolucji roli i funkcji instytucji monarchii warto poświęcić nieco uwagi kwestii eksplanacji oraz demarkacji tychże pojęć. Funkcje monarchii obejmują zarówno konstytucyjne, jak i pozakonstytucyjne uprawnienia panującego monarchy. Ich wzajemne przenikanie i uzupełnianie się w relewantny sposób wpływa na pozycję królowej w brytyjskim systemie politycznym. Rola natomiast, w nawiązaniu do paradygmatu interpretatywistycznego, którego istotą jest próba udzielenia odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób podłoże społeczne wpływa na jednostkę, rozumiana jest jako termin o mniejszym nacechowaniu formalnym – jako oczekiwania poddanych w stosunku do postaci monarchy, jak i własna aktywność członków Rodziny Królewskiej.

W swojej niedawnej wypowiedzi królowa Elżbieta II, dzieląc się refleksją na temat upływu czasu i postępujących (nie tylko na arenie politycznej) zmian, stanowczo podkreśliła, iż chciałaby przede wszystkim zadeklarować swoje „przywiązanie do kontynuacji”³, zauważając tym samym istotną rolę instytucji monarchii, jaką jest za-

3 T. Bentley, J. Vilsdon, *Monarchies. What are kings and queens for?*, London 2002, s. 13.

pewnienie stałego i ponadczasowego kontrapunktu dla różnorodności i dezorientacji współczesnego życia. Królowa jest swoistą personifikacją jedności narodowej oraz symbolem reprezentującym Zjednoczone Królestwo w sposób wyjątkowy w stosunku do wszystkich innych instytucji.

Konieczność ewolucji oraz adaptacji roli brytyjskiej monarchii do wpływającego czasu wymuszona jest między innymi poprzez stosunkowo niski poziom poparcia dla tej instytucji wśród młodej generacji, pozbawionej doświadczeń wojennych, które dotychczas były kluczowe dla uzyskania sympatii opinii publicznej. Współcześnie aż 30% Brytyjczyków domaga się przeprowadzenia szerokich reform instytucjonalnych⁴. Pomimo iż poparcie dla samej instytucji monarchii od dwudziestu lat pozostaje stabilne, oscylując pomiędzy 69% a 72%⁵, słaby współczynnik poparcia wśród najmłodszego pokolenia Brytyjczyków oraz innych państw Wspólnoty Narodów wskazuje na konieczność zbudowania długoterminowej strategii odnowy instytucjonalnej brytyjskiej monarchii⁶.

Oczywistym jest, że impuls do zmian nie może pochodzić z zewnątrz. Politycy nie posiadają motywacji ani społecznego poparcia, które umożliwiłoby im nadawanie tempa zmianom instytucji brytyjskiej monarchii. Dlatego też świadomość oraz chęć adaptacji do zmieniających się w czasie uwarunkowań społeczno-politycznych musi znaleźć swe źródło w samej dynastii panującej. Paradoksalnie to właśnie historyczne, tradycyjne instytucje często posiadają umiejętność ewolucyjnego przystosowywania się do zmieniających się okoliczności.

Współcześnie rola monarchii jest bardziej symboliczna niż konstytucyjna, zgodnie z popularną sentencją: *rex regnat, sed non gubernat* (król panuje, ale nie rządzi). Jednakże już samo wzmocnienie jego roli symbolicznej może mieć pozytywny wpływ na kondycję gospodarczą oraz wizerunek Wielkiej Brytanii na arenie międzynarodowej. Jesteśmy świadkami stopniowego odchodzenia od instytucji monarchii w sensie konstytucyjnym, w powiązaniu z umocnieniem jej roli w sensie kulturowym. Oznacza to zachowanie monarchów w roli głów państw, przy jednoczesnym znoszeniu ich powiązań z egzekutywą, parlamentem oraz judykaturą.

W celu przedstawienia ewolucji roli oraz funkcji monarchii brytyjskiej w czasie panowania królowej Elżbiety II przeanalizowano tę instytucję na trzech płaszczyznach: politycznej, finansowej oraz medialnej.

4 Ibidem, s. 14.

5 P. Conradi, *Monarchii brytyjskiej grozi upadek?*, <http://fakty.interia.pl/new-york-times/news-monarchii-brytyjskiej-grozi-upadek,nId,917561>, (10.12.2014).

6 P. Hennessy, *Confidence in British monarchy at all-time high, poll shows*, „The Telegraph”, 27 lipca 2013.

2. Płaszczyzna polityczna

Z powodu różnorodności kategorii objętych królewskimi prerogatywami oraz nieprecyzyjności, często historycznych, przepisów prawa, których nie sposób odnieść do współczesnej sceny politycznej, niemożliwym jest przytoczenie kompleksowego katalogu uprawnień brytyjskiego monarchy. Niemniej jednak konstytucjonaliści, Anthony Bradley oraz Keith Ewing, zaproponowali ich następującą klasyfikację⁷:

- 1) uprawnienia odnoszące się do kadencji – zwoływanie, odraczanie oraz rozwiązywanie parlamentu;
- 2) wymiar sprawiedliwości – udzielanie ułaskawienia lub ograniczenia wymiaru kary;
- 3) polityka zagraniczna – sporządzanie umów, wypowiedzanie wojny oraz zawieranie pokoju;
- 4) siły zbrojne – dowodzenie siłami zbrojnych Korony, kontrola, organizacja i rozmieszczenie armii;
- 5) nominacje i wyróżnienia – mianowanie ministrów, sędziów i wielu innych reprezentantów urzędu publicznego oraz prawo do przyznawania wyróżnień i odznaczeń państwowych;
- 6) immunitety i przywileje – immunitet personalny, brak odpowiedzialności prawnej („król nie może czynić źle”);
- 7) przywileje w czasie stanów wyjątkowych – prawo rekwirowania statków.

W Zielonej Księdze, *The Governance of Britain*, opublikowanej w lipcu 2007 roku⁸, niedługo po objęciu urzędu premiera przez Gordona Browna, nakreślono plany rozległych reform konstytucyjnych, wskazując na problem konfliktu pomiędzy kompetencjami brytyjskich ministrów a prerogatywami monarchy:

Przepływ energii od społeczeństwa do rządu powinien zostać zrównoważony przez zdolność Parlamentu do podejmowania odpowiedzialności. Jednakże egzekutywa w dużej mierze opiera się na królewskich prerogatywach i przywilejach [...]. Sprawowanie kontroli i kwestionowanie działalności rządu jest w takich warunkach dla Parlamentu utrudnione. Jeśli wyborcy nie wierzą że rząd posiada władzę i nie trzyma w swoich rękach pełnej odpowiedzialności swoich decyzji, nie sposób utrzymać społecznego zaufania⁹.

7 L. Mayer, O. Gay, *The Royal Prerogative*, House of Commons Standar Note SN/PC/03861.

8 House of Commons Library Research Paper 07/72, *The Governance of Britain*, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/228834/7170.pdf, (11.12.2014).

9 Ibidem.

Zgodnie z treścią Zielonej Księgi ogólne uprawnienia i prerogatywy monarchy, oparte dotychczas w dużej mierze na prawie zwyczajowym, powinny ulec formalizacji i zostać poddane kontroli Parlamentu¹⁰. Należy zauważyć, iż dotychczas nie wysunięto postulatu zniesienia konstytucyjnych ani osobistych prerogatyw monarchy, choć wskazano na konieczność reformy sposobu współpracy na linii ministrowie – monarcha. Celem proponowanych zmian jest podkreślenie, że to przede wszystkim w rękach rządu, a nie monarchy, pokładany jest mandat sprawowania władzy pochodzący od ludu. W dłuższej perspektywie wskazano na konieczność dokonania kompleksowej rewizji katalogu uprawnień monarchy, w celu oceny konieczności ich kodyfikacji oraz legislacji. W pierwszej kolejności ocenie miałyby podlegać uprawnienia monarchy w zakresie: zarządzania siłami zbrojnymi, ratyfikacji traktatów, rozwiązywania parlamentu oraz służby publicznej¹¹. Dla naukowej rzetelności warto wskazać, iż dokument zaleca również weryfikację uprawnień ministerialnych na równi z przywilejami monarchy.

Pomimo wysuwanych licznych postulatów dotyczących rewizji i reformy kompetencji brytyjskiego monarchy, królowa Elżbieta II od lat broni swojej stosunkowo silnej i stabilnej pozycji, opierając się coraz silniejszemu na kontynencie europejskim trendowi abdykacyjnemu. 28 stycznia 2013 roku, w czasie orędzia telewizyjnego, 75-letnia królowa Holandii Beatrix zapowiedziała, iż wiosną tego samego roku abdykuje na rzecz swojego syna Wilhelma Aleksandra, zaznaczając, iż nadszedł czas, aby „przekazać odpowiedzialność za kraj w ręce nowego pokolenia”¹². W przeciwieństwie do większości europejskich monarchii tradycja abdykacyjna nie jest w Holandii niczym nowym, a o rychłym ustąpieniu monarchini z tronu holenderskie media spekulowały od wielu miesięcy. Pełnionej funkcji zrzekła się również babka Beatrix – Wilhelmina¹³. Abdykacja królowej Beatrix nie przeszła bez echa również na Wyspach Brytyjskich, rozpoczynając debatę na temat ewentualnej rezygnacji królowej Elżbiety II.

Kolejną ze znaczących rezygnacji z pełnionej funkcji głowy państwa europejskiego była szeroko komentowana przez media oraz światową opinię publiczną abdykacja papieża Benedykta XVI, do której doszło 28 lutego 2013 roku¹⁴. Ta przełomowa

10 Ibidem.

11 Ibidem.

12 *Holandia: Królowa Beatrix ogłosiła abdykację*, „Newsweek”, 30 stycznia 2013.

13 *Królowa Beatrycze abdykuje. Holandia dostanie pierwszego od ponad wieku króla*, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiate,2/krolowa-beatrycze-abdykuje-holandia-dostanie-pierwszego-od-ponad-wieku-krola,302928.html>, (12.12.2014).

14 The official site of the Vatican, *Benedict XVI*, http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/index.htm, (8.12.2014).

decyzja była wielkim zaskoczeniem z uwagi na fakt, iż w całej historii Watykanu dotychczas tylko trzech przedstawicieli Stolicy Apostolskiej zdecydowało się na rezygnację z piastowanego urzędu, przy czym ostatni taki przypadek miał miejsce w średniowieczu¹⁵. Swoją decyzję o ustąpieniu z urzędu papież Benedykt XVI motywował swym zaawansowanym wiekiem oraz brakiem sił, kładąc tym samym kres tradycji dozgonnego pełnienia posługi przez głowę Państwa Watykańskiego.

Zaledwie kilka miesięcy później, 21 lipca 2013 roku, doszło do podpisania aktu abdykacyjnego przez króla Belgów, Alberta II¹⁶. Wydarzenie to było pierwszą abdykacją belgijskiego monarchy od czasu uzyskania przez to państwo niepodległości w 1830 roku¹⁷. Niespełna 80-letni, w momencie rezygnacji z pełnionej funkcji, monarcha, zaledwie miesiąc później obchodziłby jubileusz dwudziestolecia swojego panowania. Abdykacja Alberta II doprowadziła do bezprecedensowej sytuacji, kiedy to Belgowie posiadają nie jednego, lecz dwóch monarchów. Pomimo zachowania dotychczasowego tytułu, Albert II nie zostanie jednak królem z konstytucyjnego punktu widzenia i nie będzie mógł wykonywać obowiązków głowy państwa¹⁸. Podobnie jak papież Benedykt XVI, wśród motywów swojej abdykacji król Albert II wskazał na zaawansowany wiek oraz pogarszający się stan zdrowia.

Jako jedyny z europejskich monarchów, którzy abdykowali w ciągu ostatnich lat, król Hiszpanii Juan Carlos zrezygnował z pełnionego urzędu nie z powodu zaawansowanego wieku, lecz z przyczyn politycznych¹⁹. Po blisko 40 latach panowania hiszpański monarcha zdecydował się zrzec tronu na rzecz swojego syna Filipa, mimo iż w celu przeprowadzenia tej zmiany konieczna okazała się modyfikacja konstytucji²⁰. W dobie globalnego kryzysu ekonomicznego nacisk hiszpańskiej opinii publicznej w związku z luksusowymi wyjazdami Juana Carlosa oraz jego powiązaniem ze skandalem korupcyjnym zmusił go do ustąpienia z tronu, co nastąpiło 19 czerwca 2014 roku²¹.

15 Polskie Radio, *To trzecia abdykacja papieża w historii Kościoła*, <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/780282,To-trzecia-abdykacja-papieza-w-historii-Kosciola>, (8.12.2014).

16 *Ostatnie przemówienie króla Belgii. W niedzielę abdykacja*, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiate,2/ostatnie-przemowienie-krola-belgii-w-niedziele-abdykacja,341125.html>, (13.12.2014).

17 *Belgijski król ustąpił. Czas na syna*, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiate,2/belgijski-krol-ustapil-czas-na-syna,341266.html>, (10.12.2014).

18 Ł. Osiński, *Belgia: Król Albert II podpisał akt abdykacji*, <http://www.bankier.pl/wiadomosc/Belgia-Krol-Albert-II-podpisał-akt-abdykacji-2894467.html>, (9.12.2014).

19 *Król Hiszpanii Juan Carlos abdykuje?*, „Newsweek”, 2 czerwca 2014.

20 Ibidem.

21 Ibidem.

W przeciwieństwie do coraz liczniejszego grona europejskich królów i królowych, którzy zdecydowali się na rezygnację z pełnionej funkcji, Elżbieta II wciąż utrzymuje silną pozycję instytucji monarchii na Wyspach Brytyjskich. 88-letnia monarchini dalej cieszy się dobrym zdrowiem, a zważywszy na fakt długowieczności członków dynastii Windsorów (Elżbieta Bowes-Lyon, znana również jako Królowa Matka dożyła sędziwego wieku 101 lat²²) nic nie wskazuje, by Elżbieta II miała rychło zrezygnować z pełnionych obowiązków. Co więcej, zgodnie z obliczeniami profesora Uniwersytetu Westminsterskiego Martina Willisa, 10 września 2015 roku brytyjska królowa ma szansę zostać najdłużej panującym monarchą w historii Wielkiej Brytanii, ustanawiając tym samym nowy rekord, który dotychczas należy do królowej Wiktorii, sprawującej władzę przez 63 lata i 217 dni²³.

3. Płaszczyna ekonomiczna

Głównym źródłem finansowania monarchii brytyjskiej są środki publiczne, jednakże w czasie panowania królowej Elżbiety II sposób finansowania monarchii został poddany niespotykanym na tak szeroką skalę reformom. Pieczę nad królewskimi wydatkami sprawuje z ramienia brytyjskiego parlamentu *Treasure Office*, dbający o środki niezbędne dla opłacenia królewskiego personelu, utrzymanie rezydencji, opłacenie podróży państwowych, publicznych zobowiązań oraz okolicznościowych uroczystości Rodziny Królewskiej²⁴.

Aż do 1760 roku monarchowie brytyjscy czerpali swe dochody z dziedzicznego portfela królewskich nieruchomości (*Crown Estate*). Dopiero zgodnie z decyzją króla Jerzego III odstąpiono od tej formy finansowania brytyjskiego dworu na rzecz Listy Cywilnej, która z powodzeniem obowiązywała aż do roku 2012²⁵. Globalny kryzys ekonomiczny z 2008 roku nie tylko przekroczył bramy Pałacu Buckingham, ale także kształtował negatywne nastroje opinii publicznej w stosunku do formy finansowania monarchii oraz jej teatralnych ceremoniałów. Kiedy w 2010 roku, jak co dekadę, nadszedł czas na rozliczenia Listy Cywilnej, królowa Elżbieta musiała zmierzyć się z licz-

22 C. Campbell, *Królowa. Nieznana historia Elżbiety Bowes-Lyon*, Kraków 2013, s. 11.

23 M. Willis, *When will the Queen Elizabeth II have reign for longer than Queen Victoria?*, http://www.academia.edu/3662753?When_will_Queen_Elizabeth_II_have_reigned_for_longer_than_Queen_Victoria, (11.12.2014).

24 The official website of the British Monarchy, *Royal Finances: The Civil List*, <http://www.royal.gov.uk/theroyalhousehold/royalfinances/overview.aspx>, (5.12.2014).

25 The official website of The British Monarchy, *The Civil List*, <http://www.royal.gov.uk/TheRoyalHousehold/Royalfinances/Sourcesoffunding/TheCivilList.aspx>, (12.12.2014).

nymi wyrzeczeniami na płaszczyźnie finansowej. Już w 1990 roku premier Margaret Thatcher ustaliła roczną kwotę przeznaczoną na finansowanie głowy państwa na poziomie 7,9 mln funtów rocznie, co z powodu znaczącego spadku inflacji w owym czasie umożliwiło królewskiemu skarbnikowi zgromadzenie rezerwy w wysokości 35,6 mln funtów²⁶. U progu nowego tysiąclecia Tony Blair zamroził poziom finansowania monarchy z Listy Cywilnej na kolejną dekadę z nadzieją, że zgromadzony fundusz rezerwowy pokryje rosnące koszty utrzymania dworu brytyjskiego²⁷.

Tabela 1. Źródła finansowania brytyjskiej monarchii w 2012 roku.

Forma finansowania	Źródło	Przybliżona roczna kwota dofinansowania
Lista Cywilna	Skarb Państwa	13,6 mln £
Dotacja na podróże królewskie	Ministerstwo Transportu	6,1 mln £
Dotacja na cele komunikacji i informacji	Ministerstwo Kultury, Mediów i Sportu	0,4 mln £
Dotacja dla utrzymania pałaców królewskich	Ministerstwo Kultury, Mediów i Sportu	12,2 mln £
Suma: Około 32,3 mln £		

Źródło: A. Reid, *Royal public finances*, http://www.royal.gov.uk/pdf/Financial%20reports%202011-12/75021_Finances%20Section1.pdf, (10.12.2014).

Jesienią 2010 roku brytyjski minister skarbu ogłosił, iż w wyniku przełomowego porozumienia Parlamentu oraz urzędników pałacowych dokonana zostanie historyczna zmiana sposobu finansowania instytucji monarchii brytyjskiej²⁸. Królowa Elżbieta jest więc ostatnim monarchą, którego aktywność finansowana była z tytułu Listy Cywilnej.

Począwszy od 2013 roku Lista Cywilna oraz pozostałe ministerialne źródła finansowania działalności brytyjskiej monarchii połączone zostały w pojedynczą zapomogę o nazwie Grant Suwerena (*Sovereign Support Grant*)²⁹. Kwota finansowania będzie

26 S. B. Smith, *Portret monarchini. Elżbieta II*, Wrocław 2012, s. 486.

27 Ibidem.

28 Ibidem.

29 S. Ayres, *Finances of the Monarchy*, House of Commons Standard Note SN/SG/00819.

równa piętnastu procentom dochodu netto z majątków pozostających w rękach królewskich od XI stulecia (*Crown Estate*), przy czym dochód ten nie będzie obliczany corocznie, lecz będzie stanowił odzwierciedlenie przychodów z dwóch ostatnich lat³⁰. Co istotne, na majątek królewski nie składają się wyłącznie pałace i inne nieruchomości, lecz również część londyńskiego West Endu oraz dno morskie do odległości 12 mil od linii brzegowej Wysp Brytyjskich wraz z jego zasobami naturalnymi³¹. Jest to o tyle istotne, że wraz z planowanym rozwojem energetyki wiatrowej na tym obszarze, jak również eksploatacji złóż surowców mineralnych zlokalizowanych w morskich głębinach, prognozuje się, iż wpływy czerpane przez państwo brytyjskie oraz Rodzinę Królewską będą stale i sukcesywnie rosły, dając brytyjskiemu dworowi poczucie stabilności finansowej przy jednoczesnym ścisłym powiązaniu wysokości grantu królewskiego z realną kondycją brytyjskiej gospodarki³².

Rozwiązanie zaproponowane przez ministra skarbu Georga Osbourne'a stanowi w istocie powrót do udzielenia monarsze części przychodu z królewszczyzny, której Jerzy III wyzbył się pod koniec XVIII wieku na rzecz Listy Cywilnej. Reformę systemu finansowania monarchii brytyjskiej uważa się za osobisty sukces następcy tronu, Karola, księcia Walii, który przedstawił bliźniaczo podobny projekt już dwie dekady wcześniej i od tej pory aktywnie działał na rzecz jego popularyzacji i implementacji³³.

Należy jednakże wyraźnie podkreślić, iż przy uwzględnieniu zysków generowanych przez brytyjską Rodzinę Królewską dla brytyjskiej gospodarki, koszt utrzymania dworu wydaje się być niewspółmiernie niski. Jak wskazano w toku analizy, roczny koszt utrzymania brytyjskiej monarchii oscyluje w okolicach około 35 mln £ rocznie³⁴. Według danych Brytyjskiej Agencji Turystyki Rodzina Królewska corocznie generuje dla brytyjskiej gospodarki zysk rządu 500 mln £. Aż 12,5% atrakcji turystycznych na Wyspach Brytyjskich ma bezpośredni związek z instytucją monarchii lub z przyczyn historycznych generuje silne skojarzenia z Rodziną Królewską³⁵. Istotne źródło dochodów stanowią również okolicznościowe uroczystości panującej dynastii. Ślub księcia Williama z księżną Katarzyną oraz narodziny księcia Jerzego,

30 S. B. Smith, op. cit., s. 486.

31 Ibidem.

32 *Brytyjski dwór na własnym garnuszku?*, <http://www.wprost.pl/ar/251563/Brytyjski-dwor-na-wlasnym-garnuszku/>, (9.12.2014).

33 Ibidem.

34 A. Reid, *Royal public finances*, http://www.royal.gov.uk/pdf/Financial%20reports%202011-12/75021_Finances%20Section1.pdf, (10.12.2014).

35 *How we Valued the Monarchy as a Brand: UK Tourism Contribution*, „Band Finance Journal: Special Jubilee Issue”, Czerwiec 2012.

poprzez dystrybucję pamiątek oraz rozbudzenie popytu na zakwaterowanie w brytyjskiej stolicy oraz życie nocne, wzbogaciły brytyjską gospodarkę o, kolejno, 107 oraz 230 mln £³⁶. Wydaje się więc, że jesteśmy świadkami stopniowej degradacji pozycji członków brytyjskiej Rodziny Królewskiej z reprezentantów państwowego majestatu na rzecz intratnej gałęzi biznesu.

4. Płaszczyzna medialna

W okresie przygotowań do koronacji królowej Elżbiety II, która objęła tron po swym zmarłym 6 lutego 1952 roku ojcu, Jerzym VI³⁷, toczono zażarte spory na temat tego, czy kamery telewizyjne powinny uczestniczyć w tak dostojnym wydarzeniu, jak koronacja nowego monarchy. Oddział telewizyjny BBC narodził się zaledwie dwa-
dzieścia lat wcześniej, na przełomie lat dwudziestych i trzydziestych XX wieku, nie posiadał więc jeszcze utrwalonej pozycji wśród innych brytyjskich środków masowego przekazu³⁸. Głos w tej sprawie, obok przedstawicieli Izby Gmin zabrał również arcybiskup Canterbury, który miał wówczas powiedzieć, że „świat byłby znacznie szczęśliwszym miejscem, gdyby nigdy nie wynaleziono telewizji”³⁹. Po raz pierwszy brytyjscy poddani oraz opinia publiczna na całym świecie mogli śledzić na żywo moment koronacji monarchy. Doniosłość oraz przełomowy charakter tego wydarzenia nie umknęły uwadze Richarda Dumbleby, telewizyjnego komentatora, któremu przypadł zaszczyt relacjonowania uroczystości: „Więc dzisiaj królowa skieruje swe kroki w kierunku tronu (...) na oczach wielkiej rzeszy ludzi”⁴⁰. Wydarzenie to znacząco wpłynęło na popularność nowego medium, jak również wskaźniki sprzedaży teleodbiorników. Koronacja królowej Elżbiety II zgromadziła przed telewizorami ponad 20 milionów Brytyjczyków. Wydaje się to niebywałym osiągnięciem, szczególnie, że na początku lat pięćdziesiątych zaledwie 2,7 mln brytyjskich gospodarstw domowych dysponowało teleodbiornikiem⁴¹. Oznacza to, iż 2 czerwca 1953 roku przed zaledwie jednym urządzeniem zgromadziło się średnio aż 7,5 osoby, nie licząc dzieci, które

36 O. Khazan, *Is British Royal Family Worth the Money?*, „The Atlantic”, 23.06.2013.

37 M. Roche, *Elżbieta II. Ostatnia królowa*, Warszawa 2007, s. 51.

38 The official site of the BBC, *History of the BBC - 1930s*, <http://www.bbc.co.uk/timelines/zqbfyrd>, (5.12.2014).

39 J. Moran, *Why Elizabeth II's 1953 Coronation is the day that changed television*, „Radio Times”, 2 czerwca 2013.

40 The official site of the BBC, *History of the BBC - 1950s*, <http://www.bbc.co.uk/timelines/z9fhpv4>, (5.12.2014).

41 J. Moran, op. cit.

nie były jeszcze wówczas uwzględniane w badaniach oglądalności⁴². Przełomowa, jak na owe czasy, decyzja o umożliwieniu przeprowadzenia pierwszej w historii transmisji telewizyjnej wydarzenia politycznego o światowym znaczeniu na zawsze położyła kres medialnej alienacji brytyjskiego dworu. Otwierając bramy Pałacu Buckingham przed telewizyjnymi kamerami, a następnie również nowymi mediami, Elżbieta II, prawdopodobnie nie do końca świadomie, zainaugurowała trwający po dziś dzień spektakl, którego aktorami stali się wszyscy członkowie brytyjskiej Rodziny Królewskiej. Począwszy od koronacji królowej w 1953 roku, możemy być obserwatorami królewskich ślubów, pogrzebów, narodzin oraz prywatnych dramatów członków panującej dynastii.

Należy wskazać, iż otwarta postawa królowej Elżbiety II w stosunku do kamer telewizyjnych jest w dużej mierze zasługą jej małżonka. Zafascynowany technologią książę Filip jako pierwszy na dworze zauważył niezwyklej potencjał drzemący w przekazie telewizyjnym. Już w listopadzie 1952 roku miał on stwierdzić, iż „radio i telewizja wykroczyły poza etap bycia zabawnymi rozrywkowymi nowinkami”⁴³. Wskazując na informacyjną funkcję nowego medium, książę Filip jako pierwszy dostrzegł potencjał kreowania wizerunku panującej dynastii oraz generowania społecznego poparcia dla jej dalszej egzystencji za pośrednictwem mediów.

Współcześnie monarchia brytyjska aktywnie korzysta ze wszystkich możliwości informowania i utrzymywania kontaktu z poddanymi (w szczególności z najmłodszym pokoleniem) oraz społecznością międzynarodową, również za pośrednictwem nowych mediów. Profile monarchii na portalach społecznościowych cieszą się niesłabnącą popularnością, o czym może świadczyć imponujący, jak na instytucję o charakterze politycznym, wynik 700 tys. obserwujących na Twitterze oraz 1 mln 300 tys. na Facebooku⁴⁴. Liczni obserwatorzy globalnej sceny politycznej wskazują, iż medialna wszechobecność przedstawicieli brytyjskiej Rodziny Królewskiej położyła kres intrygującej tajemniczości oraz „magii” instytucji monarchii⁴⁵. Nie sposób jednak nie zauważyć niebywalej zdolności adaptacji brytyjskiego dworu w stosunku do niespotykanego dotychczas na tak szeroką skalę postępu technologicznego.

42 Ibidem.

43 S. B. Smith, op. cit., s. 147.

44 The British Monarchy on Facebook, <http://www.facebook.com/TheBritishMonarchy>. The British Monarchy on Twitter, <https://twitter.com/BritishMonarchy>, (15.12.2014).

45 U. Grunewald, *Kłątwa rodu Windsorów. Tajemnice najpotężniejszej dynastii świata*, Katowice 2009, s. 88.

Zakończenie

Podsumowując rozważania, należy wskazać, iż jesteśmy świadkami kryzysu instytucji monarchii na kontynencie europejskim. Na przestrzeni zaledwie kilkudziesięciu lat, w okresie panowania królowej Elżbiety II, rola instytucji brytyjskiej monarchii uległa znaczącej ewolucji na płaszczyźnie ekonomicznej oraz społecznej, pomimo iż w perspektywie politycznej jej funkcje pozostały niezmiennie. Wysuwane propozycje reform kompetencji brytyjskiego monarchy jak dotąd nie doczekały się formalnej implementacji.

Niespotykany na tak szeroką skalę postęp technologiczny oraz rozwój środków masowego przekazu, który miał miejsce w czasie panowania królowej Elżbiety II, poprzez unaocznienie omylności brytyjskiej Rodziny Królewskiej oraz osobistych dramatów jej przedstawicieli, położył kres „magii” instytucji monarchii jak również jej medialnej alienacji. Postępujący proces celebryzacji członków brytyjskiej Rodziny Królewskiej stworzył dogodną koniunkturę dla konsolidacji swoistej marki panującej dynastii, coraz częściej określanej mianem *Windsor Company*. Ewolucja roli Rodziny Królewskiej z pozycji reprezentantów politycznego majestatu w kierunku intratnej gałęzi biznesu wpłynęła na powiązanie systemu finansowania brytyjskiego dworu z realną kondycją gospodarki państwa.

Należy wskazać, że dzięki zdolności adaptacji do zmieniających się okoliczności społeczno-politycznych i gospodarczych, wpływ czasu nie okazał się wrogiem, lecz sprzymierzeńcem brytyjskiej monarchii. Jest on czynnikiem motywującym do implementacji często odważnych i nowatorskich działań, przez co dwór królowej Elżbiety II pozytywnie wyróżnia się na tle pozostałych monarchii europejskich i niezmiennie cieszy się stabilną pozycją w obrębie systemu politycznego Zjednoczonego Królestwa.

Summary

The aim of this paper is to present the evolution of the role and functions of the British monarchy, in comparison to other European monarchies, at the turn of the XX and XXI centuries. European monarchies were forced to deal with numerous social changes and unprecedented on such a large scale technological progress. During the reign of Queen Elizabeth II dramatically changed both, the political map of the world, as well as the dynamics of international relations. Despite the wealth of biographical studies or science studies focused on political system of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, there is no comprehensive, scientific study on the evolution of the role and functions of the British monarchy during the reign of Queen Elizabeth II.

Bibliografia

Monografie

- Bentley T., Vilsdon J., *Monarchies. What are kings and queens for?*, London 2002.
- Campbell C., *Królowa. Nieznana historia Elżbiety Bowes-Lyon*, Kraków 2013.
- Cannon J., Hargreaves A., *The Kings & Queens of Britain*, Oxford 2001.
- Grunewald U., *Kłątwa rodu Windsorów. Tajemnice najpotężniejszej dynastii świata*, Katowice 2009.
- Hardyman R., *What is a monarchy?*, New York 2014.
- Roche M., *Elżbieta II. Ostatnia królowa*, Warszawa 2007.
- Smith S. B., *Portret monarchini. Elżbieta II*, Wrocław 2012.

Źródła internetowe

- *Belgijski król ustąpił. Czas na syna*, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiate,2/belgijski-król-ustąpił-czas-na-syna,341266.html>, (10.12.2014).
- *Brytyjski dwór na własnym garnuszku?*, <http://www.wprost.pl/ar/251563/Brytyjski-dwór-na-własnym-garnuszku/>, (9.12.2014).
- Conradi P., *Monarchii brytyjskiej grozi upadek?*, <http://fakty.interia.pl/new-york-times/news-monarchii-brytyjskiej-grozi-upadek,nId,917561>, (10.12.2014).
- House of Commons Library Research Paper 07/72, *The Governance of Britain*, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/228834/7170.pdf, (11.12.2014).
- *Królowa Beatrycze abdykuje. Holandia dostanie pierwszego od ponad wieku króla*, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiate,2/krolowa-beatrycze-abdykuje-holandia-dostanie-pierwszego-od-ponad-wieku-krola,302928.html>, (12.12.2014).
- Osiński Ł., *Belgia: Król Albert II podpisał akt abdykacji*, <http://www.bankier.pl/wiadomosc/Belgia-Krol-Albert-II-podpisal-akt-abdykacji-2894467.html>, (9.12.2014).
- *Ostatnie przemówienie króla Belgii. W niedzielę abdykacja*, <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiate,2/ostatnie-przemowienie-krola-belgii-w-niedziele-abdykacja,341125.html>, (13.12.2014).
- Polskie Radio, *To trzecia abdykacja papieża w historii Kościoła*, <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/780282,To-trzecia-abdykacja-papieza-w-historii-Kosciola>, (8.12.2014).
- Reid A., *Royal public finances*, http://www.royal.gov.uk/pdf/Financial%20reports%202011-12/75021_Finances%20Section1.pdf, (10.12.2014).

- The British Monarchy on Facebook, <http://www.facebook.com/TheBritishMonarchy>, (15.12.2014).
- The British Monarchy on Twitter, <https://twitter.com/BritishMonarchy>, (15.12.2014).
- The official site of the BBC, *History of the BBC - 1930s*, <http://www.bbc.co.uk/timelines/zqbfyrd>, (5.12.2014).
- The official site of the BBC, *History of the BBC - 1950s*, <http://www.bbc.co.uk/timelines/z9fhpv4>, (5.12.2014).
- The official site of the Vatican, *Benedict XVI*, http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/index.htm, (8.12.2014).
- The official website of the British Monarchy, *Royal Finances: The Civil List*, <http://www.royal.gov.uk/theroyalhousehold/royalfinances/overview.aspx>, (5.12.2014).
- The official website of The British Monarchy, *The Civil List*, <http://www.royal.gov.uk/TheRoyalHousehold/Royalfinances/Sourcesoffunding/TheCivilList.aspx>, (12.12.2014).
- Willis M., *When will the Queen Elizabeth II have reign for longer than Queen Victoria?*, http://www.academia.edu/3662753?When_will_Queen_Elizabeth_II_have_reigned_for_longer_than_Queen_Victoria, (11.12.2014).

Inne

- Ayres S., *Finances of the Monarchy*, House of Commons Standard Note SN/SG/00819.
- Hennessy P., *Confidence in British monarchy at all-time high, poll shows*, „The Telegraph”, 27 lipca 2013. Mayer L., Gay O., *The Royal Prerogative*, House of Commons Standard Note SN/PC/03861.
- *Holandia: Królowa Beatrix ogłosiła abdykację*, „Newsweek”, 30 stycznia 2013.
- *How we Valued the Monarchy as a Brand: UK Tourism Contribution*, „Band Finance Journal: Special Jubilee Issue”, Czerwiec 2012.
- Khazan O., *Is British Royal Family Worth the Money?*, „The Atlantic”, 23 czerwca 2013.
- *Król Hiszpanii Juan Carlos abdykuje?*, „Newsweek”, 2 czerwca 2014.
- Moran J., *Why Elizabeth II's 1953 Coronation is the day that changed television*, „Radio Times”, 2 czerwca 2013.

mgr Magdalena Rajzer – absolwentka stosunków międzynarodowych oraz filologii słowiańskiej spec. serbsko-chorwackiej na Uniwersytecie Opolskim. W 2013 roku obroniła pracę magisterską pod tytułem „Specjalne relacje Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych”. Absolwentka studiów podyplomowych Katedry Jean Monnet „Pokojoye rozwiązywanie konfliktów. Ekumeniczne drogi pojednania” w zakresie dialogu polsko-rosyjskiego oraz irlandzko-brytyjskiego. Aktualnie studentka studiów doktoranckich Nauki o polityce na Uniwersytecie Opolskim.